

**MANZIL KOLONIYALARIDA MAHKUMLARNING
HUQUQIY HOLATINI TA'MINLASHNI
TAKOMILLASHTIRISH**

Baxromov Og'abek Baxrom o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20723070>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasi jinoiy jazolarni ijro etish tizimidagi manzil koloniyalarining o'ziga xos xususiyatlari va ularda saqlanayotgan mahkumlarning huquqiy holatini ta'minlash bilan bog'liq nazariy va amaliy masalalar tahlil qilingan. Mahkumlarni mehnatga jalb qilish, ularning ijtimoiy-huquqiy kafolatlari, tibbiy xizmatdan foydalanish va erkin harakatlanish huquqlarini amalga oshirishdagi mavjud byurokratik to'siqlar hamda mehnat ekspluatatsiyasi xavflari ilmiy asoslangan. Skandinaviya davlatlari ("Ochiq qamoqxonalar"), Germaniya va Qozog'iston Respublikasining ilg'or tajribalari qiyosiy o'rganilib, manzil koloniyalarida nazoratni raqamlashtirish (GPS-brasletlar) va mahkumlarning huquqiy maqomini xalqaro standartlarga moslashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: manzil koloniyasi, mahkum, huquqiy holat, jazolarni ijro etish, mehnat huquqi, ijtimoiy moslashuv, ochiq turdagi muassasalar, elektron nazorat, xorij tajribasi.

Аннотация: В данной научной статье анализируются теоретические и практические вопросы, связанные со спецификой колоний-поселений в системе исполнения уголовных наказаний Республики Узбекистан и обеспечением правового положения содержащихся в них осужденных. Научно обоснованы существующие бюрократические препятствия и риски трудовой эксплуатации при привлечении осужденных к труду, реализации их социально-правовых

Contact: 99 826 99 56

гарантий, прав на медицинское обслуживание и свободное передвижение. Изучен передовой опыт Скандинавских стран («Открытые тюрьмы»), Германии и Республики Казахстан, разработаны конкретные научно-практические предложения по цифровизации контроля (GPS-браслеты) в колониях-поселениях и приведению правового статуса осужденных в соответствие с международными стандартами.

Ключевые слова: колония-поселение, осужденный, правовое положение, исполнение наказаний, трудовое право, социальная адаптация, учреждения открытого типа, электронный контроль, зарубежный опыт.

Abstract: This scientific article analyzes theoretical and practical issues related to the specific features of penal settlements in the system of execution of criminal punishments of the Republic of Uzbekistan and the provision of the legal status of convicts held in them. The existing bureaucratic obstacles and risks of labor exploitation in involving convicts in labor, realizing their social and legal guarantees, rights to medical care, and free movement are scientifically substantiated. The advanced experience of Scandinavian countries ("Open prisons"), Germany, and the Republic of Kazakhstan was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for the digitalization of control (GPS bracelets) in penal settlements and bringing the legal status of convicts into line with international standards.

Keywords: penal settlement, convict, legal status, execution of punishments, labor law, social adaptation, open-type institutions, electronic control, foreign experience.

Jinoiy jazolarni ijro etish tizimida manzil koloniyalari (ochiq turdagi muassasalar) alohida o'rin tutadi. Ular ozodlikdan mahrum qilish joylari bilan erkin jamiyat o'rtasidagi "ko'priq" vazifasini o'tab, mahkumlarning jamiyatga qadamba-qadam ijtimoiy moslashuvini (resotsializatsiya) ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksining (JIK) tegishli moddalariga ko'ra, manzil koloniyalarida mahkumlar soqchisiz saqlanadi, ruxsatnoma asosida muassasa

hududidan tashqarida erkin harakatlanishi, fuqarolik kiyimida yurishi va pul mablag'laridan cheklanmagan tarzda foydalanishi mumkin.

Biroq, qonunchilikda ularning huquqiy maqomi ancha kengaytirilgan bo'lsa-da, amaliyotda mahkumlarning mehnat, ijtimoiy himoya, tibbiy xizmat va ta'lim olish huquqlarini to'laqonli ta'minlashda o'ziga xos huquqiy bo'shliqlar va tashkiliy qiyinchiliklar ko'zga tashlanmoqda. Bu esa jazo ijrosining insonparvarlik tamoyillarini yanada takomillashtirishni taqozo etadi.

Manzil koloniyalarida saqlanayotgan mahkumlarning asosiy faoliyati qishloq xo'jaligi, qurilish va ishlab chiqarish obyektlaridagi mehnatga asoslanadi. Ularning huquqiy holatini ta'minlashda quyidagi muammolar mavjud:

- **Mehnat munosabatlaridagi nomutanosiblik:** Mahkumlar ko'pincha xususiy tadbirkorlik subyektlari (klasterlar, qurilish firmalari) obyektlarida ishlaydilar. Bu yerda ish vaqti, mehnat muhofazasi va xavfsizlik texnikasi qoidalariga doim ham rioya etilmaydi. Shartnomalar bevosita tadbirkor va koloniya o'rtasida tuzilganligi sababli, mahkumning o'zi to'laqonli mehnat subyekti sifatida o'z huquqlarini talab qila olmaydi.

- **Tibbiy xizmatdan foydalanish:** JIKga muvofiq, manzil koloniyalaridagi mahkumlarga tibbiy xizmat ko'rsatish umumiy asoslarda davlat sog'liqni saqlash muassasalari tomonidan amalga oshirilishi kerak. Ammo amaliyotda ularning doimiy yashash joyi (propiskasi) koloniya joylashgan hududda bo'lmaganligi sababli, hududiy poliklinikalarda bepul tibbiy xizmat olishda, tibbiy sug'urta tizimidan foydalanishda byurokratik to'siqlar yuzaga kelmoqda.

- **Harakatlanish erkinligini nazorat qilish mexanizmlarining eskirganligi:** Mahkumning ish joyiga borishi va qaytishini nazorat qilish asosan qog'oz ruxsatnomalar va xodimlarning jismoniy tekshiruvlari orqali olib boriladi. Bu inson omiliga bog'liq bo'lib, korrupsion xavflarni va shaxsning huquqlari asossiz cheklanishini keltirib chiqarishi mumkin.

Ochiq turdagi jazoni ijro etish muassasalarida mahkumlar huquqlarini ta'minlash borasida ilg'or xorijiy davlatlar yuksak natijalarga erishgan:

- **Skandinaviya davlatlari (Norvegiya va Shvetsiya):** Bu davlatlarda "Ochiq qamoqxonalar" (Open prisons / Åpen soning) tizimi mukammal ishlangan. Mahkumlar kunduzi oddiy fuqarolar kabi shahar korxonalarida ishlaydi, soliq to'laydi va hatto ta'lim muassasalarida o'qiydi. Ularning mehnat huquqlari oddiy fuqarolarniki bilan bir xil himoya qilinadi. Asosiy farq shuki, ular kechasi yotoqxonaga (ochiq qamoqxonaga) qaytishlari shart.

- **Germaniya ("Offener Vollzug"):** Germaniyada ochiq turdagi muassasa mahkumlari to'liq majburiy tibbiy sug'urta bilan ta'minlanadi. Ularning ishlab topgan pullaridan jamg'arib boriladigan maxsus "Ijtimoiy moslashuv fondi" shakllantiriladi va ozodlikka chiqqan kuniyoq bu mablag' uning ijtimoiy ehtiyojlari uchun beriladi.

- **Qozog'iston Respublikasi:** Qozog'istonda minimal xavfsizlik muassasalari (manzil koloniyalari) faoliyati to'liq raqamlashtirilgan. Mahkumlarga elektron bilaguzuklar (GPS-trekerlar) taqiladi. Bu ularning harakatlanish erkinligini ta'minlabgina qolmay, koloniyadagi jismoniy yo'qlama va qorovullik qo'riqlash tizimidan voz kechish, xodimlar shtatini qisqartirish imkonini bergan.

Manzil koloniyalarida mahkumlarning huquqiy maqomini yanada mustahkamlash hamda ijtimoiy rehabilitatsiya jarayonini xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksiga va JIKga manzil koloniyasi mahkumlari mehnatini tartibga soluvchi maxsus normalar kiritish. Xususiylar subyektlar bilan tuziladigan mehnat shartnomalarini Elektron mehnat daftari (YAMMT) tizimi orqali majburiylar ro'yxatdan o'tkazish tartibini joriylar etish. Bu mahkumning mehnat stajil uzluksizligini va pensiya ta'minoti kafolatlarini ta'minlaydi.

Ikkinchidan, Manzil koloniyalarida nazorat va xavfsizlikni ta'minlash tizimini raqamlashtirish. Mahkumlarga ish joyi va koloniya hududida erkin harakatlanishini

masofadan nazorat qiluvchi **Elektron GPS-bilaguzuklar** tizimini to'liq joriy etish. Bu qog'ozbozlikni, xodimlarning asossiz aralashuvini va qochish holatlarining barvaqt oldini oladi.

Uchinchidan, Sog'liqni saqlash vazirligi va IIV hamkorligida manzil koloniyasi mahkumlari uchun majburiy tibbiy sug'urta mexanizmini va ularni joylashgan hududidagi davlat poliklinikalariga vaqtinchalik elektron hisobga qo'yish (biriktirish) tartibini qonuniylashtirish. Bu ularning barcha turdagi kafolatlangan tibbiy xizmatlardan cheklovlarsiz foydalanishiga zamin yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, manzil koloniyalari shaxsni jamiyatdan ajratib jazolash uchun emas, balki uni erkin hayotga tayyorlash uchun xizmat qilishi lozim. Bu jarayonda mahkumlarning qonuniy huquq va manfaatlarini, xususan, munosib mehnat sharoiti, sog'liqni saqlash va shaxsiy daxlsizlik huquqlarini ta'minlash jinoiy jazolarni ijro etish tizimining insonparvarlik darajasini belgilovchi asosiy mezondir.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi. – Elektron resurs: <https://lex.uz>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi jinoiy jazolarni ijro etish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3384-son Qarori.
4. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
5. Inog'omjonova Z.F., To'laganova G.Z. "Jinoyat-protsessual va jinoyat-ijroiya huquqi". Darslik. – Toshkent: TDYU, 2021.
6. Pratt, J. "Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice". Palgrave Macmillan, 2008.
7. Dünkel, F. "European Penology?". Hart Publishing, Oxford, 2013.

